

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 25 Volume: 6 Issue: 25

-Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU Armağanı-

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TOKAT MÜZESİ'NDEKİ HELENİSTİK DÖNEM AMİSOS SİKKELERİ

AMİSOS COINS FROM HELLENISTIC PERIOD IN TOKAT MUSEUM

Ali Yalçın TAVUKÇU*

Mesut CEYLAN**

Özet

Antik Dönemde Pontos Krallığının önemli liman şehirlerinden olan Amisos (Samsun) kenti, İç Anadolu bağlantısı sayesinde bölgenin ekonomik hayatında söz sahibi olmuştur. Bu etkinliğini değişik konu ve tiplerin yer aldığı sikkeler darp ederek ortaya koymuştur. Amisos kenti en yoğun sikke darbını Pontos Kralı VI. Mithradates döneminde gerçekleştirmiştir. Kentin darp ettiği bu sikkeler antik dünyada çok sayıda bölgeye dağılmış ve günümüze kadar gelmiştir.

Bu çalışma, Antik Dönemde farklı bölge ve kentlere dağılmış olan Amisos sikkelerinin Tokat Müzesi'nde bulunan (188 adet) örneklerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amisos, Pontos, Mithradates, Sikke, Tip

Abstract

As one of the leading port cities of the Kingdom of Pontus, Amisos (present-day Samsun) had a voice in the economy of the region due to its connection with the central Anatolia in ancient period. It substantiated this function by minting coins, on which various topics and types were placed. The city of Amisos minted coins the most intensely in the period of Mithradates VI of Pontus. These coins spread into many regions in the ancient world and subsisted up to the present.

This project comprises of 188 samples of these coins which are available in Tokat Museum out of many other regions and cities.

Keywords: Amisos, Pontos, Mithradates, Coin, Type.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, ERZURUM

** Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, ERZURUM

Giriş

Orta Karadeniz'in önemli bir liman şehri olan Amisos (Samsun), Antik Dönemde de İç Anadolu bağlantısı sayesinde bölgenin ekonomik hayatında söz sahibi olmuştur. Bu etkinliğini değişik konu ve tiplerin yer aldığı sikkeler darp ederek ortaya koymuştur. Kentin darp ettiği sikkeler antik dünyada çok geniş bir bölgeye dağılmış ve örnekleri günümüze kadar gelebilmiştir. Bu çalışma¹, Amisos sikkelerinin Tokat Müzesi'nde bulunan örneklerinden oluşmaktadır. Tokat Müzesi'ndeki Amisos sikkelerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, bölgedeki sikke basımı faaliyetlerinden kısaca bahsetmek gerekmektedir.

Büyük İskender'le birlikte başlayan Helenistik Dönem'de Anadolu'daki sikke darbeden şehirlerin sayısında belirgin bir artış görülür (Atlan, 1993: 44). Büyük İskender'in kurduğu krallığın, ardılları tarafından bölünmesi ve bölgesel Helenistik krallıkların ortaya çıkışı sikke darbını hızlandırmıştır. Helenistik Dönem içerisinde en çok bronz sikke darbu şüphesiz VI. Mithradates'in (Eupator) (MÖ 120-63) hüküm sürdüğü Pontos Krallığında olmuştur (Tekin, 1999: 14). Bunda VI. Mithradates'in hakimiyeti altındaki şehirlere belirli tiplerde sikke basma serbestliği vermesinin büyük etkisi söz konusudur (Göktürk, 2009: 243).

Bu şehirler arasında önemli bir yere sahip olan ve çok sayıda sikke darbu gerçekleştirmiş Amisos kenti dikkat çekicidir. Amisos'ta darbeliden sikke tiplerinin bazılarının Pontos ve Paphlagonia kentleri tarafından da basıldığı görülür. Kentin bu kadar çok sikke darp etmesi, Pontos bölgesinde önemli bir noktada yer alması ve VI. Mithradates'in Amisos kentinde uzun bir süre kalmasıyla açıklanmıştır (Tavukçu, 2006: 237).

Bu çalışma kapsamında Tokat Müzesi sikke koleksiyonuna değişik yollarla kazandırılmış olan Amisos sikkeleri tipolojik olarak gruplandırılmış ve her sikke için ayrı bir katalog oluşturulmamış ol ilgili katalogda o tipe giren sikkeler sayıca anılmıştır. Konu Amisos tarihi coğrafyası, VI. Mithradates Dönemi, Amisos sikke tipleri, Yazı ve monogramlar ve sonuç kısmından oluşan bir düzende incelenmiş, katalog, kaynakça ve resimler eklenerek sonuçlandırılmıştır.

1. Amisos Tarihi Coğrafyası

Amisos kentinin de içinde bulunduğu Pontos Bölgesi; batısında Halys (Kızılırmak) nehrinin doğal sınırı oluşturduğu Paphlagonia, doğusunu antik Trapezous kenti ve Kolkhis bölgesiyle doğal sınır oluşturan Apsaros Kalesi ve Irmağı belirlemektedir (Strabon, XII: 14; Arrianus, VI: 59, 60; Umar, 2000: 5, 6; Işık, 2001: 11; Arslan, 2007: 16). Bölgenin güneydoğu sınırı Iris (Yeşilirmak) ve Halys (Kızılırmak) kaynakları arasında uzanarak devam ederken Güneybatısında Kappadokia Bölgesi sınırı oluşturmaktadır (Arrianus, XV: 118; Umar, 2000: 7, 16). Doğal çeşitliliği ve zengin ekonomik imkanlara sahip (Strabon, XII: 26, 27; Arslan, 2007: 17-19) Pontos Bölgesinin, önemli bir kenti olan Amisos, coğrafik olarak günümüzde Orta Karadeniz bölgesinde yer almaktadır. Doğu ve batı tarafından geçen Halys ve Iris nehirleri arasında verimli ovalara sahip olan Samsun'un 3km kuzeybatısında, kuzey güney yönde, 165m yüksekliğe ulaşan bir tepe üzerinde yer almaktadır². Karadeniz'in diğer kesimlerine nazaran Anadolu'nun iç kesimlerine doğal bağlantı sağlayan yollara sahip olmasıyla Amisos denizden liman vasıtasıyla, karadan ise ticaret yollarıyla sürekli dışa açık olmuş ve her dönem stratejik konumunu korumuştur (Tavukçu, 2006: 237; Arslan, 2007: 38-39)

Amisos kentindeki ilk insan izleri Mezolitik Çağa kadar gitmesine rağmen ilk yerleşim Kalkolitik Çağın sonlarında görülmeye başlar (Kökten-Özgüç-Özgüç, 1945: 383; Bilgi, 1990: 1). MÖ 4. binyılın sonlarından itibaren Amisos ve çevresi yerleşim görmüştür. MÖ 8. yüzyılda Kimmerlerin bölgeyle temasından sonra Greklerin koloni faaliyetlerine giriştiği görülür (Atasoy, 1997: 16-19). Amisos kentinin, üç evrede gerçekleştiği düşünülen Grek koloni faaliyetlerinin ikinci evresinde Miletoslular, Atinalılar veya Phokailahlar tarafından kolonize edildiği düşünülmektedir (Atasoy, 1997: 5, 36, 37).

¹ Bu çalışma Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı'nda 06.09.2012 tarihinde Yüksek Lisans Semineri olarak sunulmuştur.

² Günümüzde bu tepeye Toraman Tepe veya Kara Samsun adı verilmektedir (Atasoy, 1997: 25).

MÖ 6. yüzyılda Perslerin egemen olduğu kent, bir dönem Kappadokialılar tarafından kolonize edilmiş ve MÖ 380 yılında tekrar Pers komutanı Datames'in kontrolüne geçmiştir. MÖ 333 yılında İskender tarafından özgürlüğü verilen kent, MÖ 3. yüzyılın ilk yarısında Ariobarzarnes'in eline geçerek Pontos hâkimiyetine girmiştir. MÖ 1. yüzyılda VI. Mithradates'in kente önemli yapılar yaparak imar faaliyetlerine önem verdiği anlaşılmaktadır (Strabon, XII: 26; Arrianus, XV: 119, 120). Kent 'III. Mithradates-Roma savaşı' (MÖ 74-63) sırasında büyük oranda tahrip olmuştur. MÖ 47 yılında Caesar tarafından bağımsızlığı ilan edilen kent, Antonius'un kötü yönetimi sırasında gerilemiş, ancak MÖ 31 yılında Octavianus tarafından tekrar bağımsızlığı ilan edilerek özgürlüğüne kavuşmuştur (Strabon, XII: 26; Arrianus, XV: 120).

Roma İmparatorluğunun MS 395 yılında ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma (Bizans) yönetimine giren şehir, 1071 yılından sonra Türk akınlarına maruz kalmıştır. Selçuklu hükümdarı II. Kılıç Arslan (1155-1192) tarafından Selçuklu topraklarına katılmış ve daha sonra 1421 yılında Çelebi Mehmet tarafından Osmanlı hakimiyetine alınmıştır (Sarısakal, 2002: 18-23).

2. VI. Mithradates Dönemi (MÖ 120-63)

Pontos Krallığının siyasi ve askeri yönden en hareketli dönemi şüphesiz VI. Mithradates'in (MÖ 120-63) Pontos Krallığının başında olduğu yıllardır. Karadeniz kıyılarında yaşayan halkların büyük bir çoğunluğunu hakimiyeti altına almış veya iyi ilişkiler kurmuştur. Zaman zaman Anadolu'nun iç kesimlerine kadar ilerleyen VI. Mithradates Pontos Krallığını ekonomik ve askeri açıdan güçlendirmiştir. Pontos Krallığının bu ilerleyişi Roma ile arasını açmış, tarihte 'Mithradates Savaşları' olarak anılan savaşın patlak vermesine sebep olmuştur (Eutropius, V: 127-129; Atlan, 1970: 126, 127; Arslan, 2007: 73-126).

VI. Mithradates ile Roma arasında yapılan savaşların ilki MÖ 89-85 yılları arasında meydana gelmiş ve MÖ 85 yılında VI. Mithradates ağır bir yenilgisi ile sonuçlanmıştır (Atlan, 1970: 126, 127; Tekin, 1999: 6, 7; Arslan, 2007: 240-245). VI. Mithradates'in yenilmesine rağmen Anadolu'ya hakim olma isteğinden vazgeçmemiştir. Nitekim VI. Mithradates ile Roma arasında MÖ 83-81 yıllarında 'II. Mithradates Savaşı' MÖ 74-63 yıllarında ise 'III. Mithradates Savaşı' meydana gelmiş ve VI. Mithradates'in Kırimda intihar etmesiyle son bulmuştur (Arslan, 2007: 507-510; Tekin, 2008: 209-211). VI. Mithradates dönemindeki bu savaşlar askeri harcamaları artırmış ve askerlere yapılan ödemeler için çok sayıda sikke basılmış olmalıdır. VI. Mithradates döneminde Pontos Krallığı'ndaki birçok kentte basılan bronz sikkelerin yoğunluğu savaş ekonomisi ile açıklanmaktadır (Tekin 1999: 14, 82). Bu kentler arasında en yoğun sikke darbu gerçekleştiren kent Amisos olmuştur.

3. Amisos Sikke Tipleri

VI. Mithradates döneminde Pontos Krallığının hakimiyetindeki kentlerin bastığı sikkeleri tiplere göre ilk kez tarihlendiren Imhoof-Blumer olmuştur (Imhoof-Blumer, 1912: 183). Bu tarihleme metodu halen kabul görmektedir. Ancak son dönemlerde bu tarihlemenin dışında bazı görüşler de ortaya çıkmıştır³. Tokat Müzesi'ndeki Amisos sikkelerinin farklı zaman ve yollarla müzeye kazandırılması nedeniyle bu güne kadar bütüncül bir değerlendirilme yapılamamıştır. Bu da sikkelerin tarihleri konusunda kesin sonuçlara varılmasını güçleştirmiştir. Tokat Müzesi'nde bulunan 188 adet Amisos sikkesi Imhoof-Blumer'in tarihleme metodu esas alınarak tiplere göre gruplandırılmıştır.

Tipolojik olarak değerlendirilen Amisos sikkelerinden **1. Tipte**, ön yüzde başı kanatlı genç erkek başı arka yüzde iki Pileus arasında Cornucopia (Bereket Boynuzu) betimlenmiştir. Pileus; Yunanlı ve Romalı askerlerin giydiği keçeden yapılmış bir başlıktır (Er, 2004: 277). Dioskuroilerin⁴ de sembolü olan Pileus, ön yüzde yer alan genç erkek başı ile ilişkili olmalıdır.

³ Yapılan müze katalogları ve özellikle son yıllarda bulunan definelerin değerlendirilmesiyle bu sikkelerin tarihleri konusunda bazı farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. (Tekin, 1999: 80-85; Ireland, 2000: 17, 18, 19).

⁴ "Dioskuroi" Zeus'un delikanlıları anlamına gelir. Zeus'un Leda'ya yaklaştığı gece, Leda ölümlü kocasıyla da birlikte olmuş ve Zeus'tan Helena ile Polydeukes, ölümlü kocasından ise Kastor ile Klytimestra doğmuştur. Birbirinden hiç

Sikkeler üzerinde yer alan bu tiplerin, Amisos kenti dışında, Amaseia ve Paphlagonia bölgesinde yer alan Sinope'nin de kullandığını görmekteyiz. Bu anlamda kente özgü bir tip olmadığı ve Pontos Krallığının hakim olduğu kentlerin kullandığı bir sikke tipi olduğu anlaşılmaktadır (Callataÿ, 1997: 248, Pl. XLVIII, W, X).

2. tipte yer alan sikkenin ön yüzünde Artemis bulunurken arka yüzde ise genelde Apollon ile bağlantılı (Karaosmanoğlu, 2005: 56, 57) olan üçayaklı kazan betimi yer almaktadır. Bu tipi, Amisos'un dışında Sinope kentinin de kullandığı (SNG v. Aulock, 1957: 225, Taf. 7) görülmektedir. Tokat Müzesi'nde bulunan örnekler arasında yer almamasına rağmen ön yüzde Apollon, arka yüzde ise üçayaklı kazanın yer aldığı Amisos sikkeleri de bulunmaktadır (Waddington, 1904: 52; 23 Pl. VII 13). Kardeş olan Artemis ve Apollon'un bölgenin dinsel yaşamında önemli bir yere sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Amisos sikkeleri arasında **3. tipte** değerlendirdiğimiz sikkelerin ön yüzünde Ares başı, arka yüzlerinde ise kını içinde kılıç motifi yer almaktadır. Toplamda 27 adet bulunan sikkenin 15 adedinde kını içinde kılıç sade şekilde işlenirken, 12 adedinde ise kını içinde kılıç motifinin yanı sıra sol üst köşesinde Pontos Krallığı'nın simgesi olan ay ve yıldız motifi yer almaktadır (Tekin, 1999: 9). Sikkelerin ön yüzünde savaş tanrısı Ares yer alırken, arka yüzde savaş atribütü olan kılıç ve sadağın yer alması ön ve arka yüz tiplerinin birbirleri ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu tipi, VI. Mithradates döneminde Pontos Krallığının hakim olduğu sikke basan kentlerin genelinde görmekteyiz. VI. Mithradates'in hakimiyet yıllarının savaşlarla geçtiği dikkate alınrsa VI. Mithradates'in bu sikkeleri, askeri harcamaları finanse etmek ve sikkeler üzerindeki tipleri propaganda aracı olarak kullanmak için bastırması olabileceği düşünülebilir.

Ön yüzde Attika miğferli Athena Parthenos betimi ve arka yüzünde Perseus'un betimlendiği sikkeler **4. tipte** ele alınmıştır. Bu sikkelerde yer alan Athena betimi başında miğferiyle savaşçı özelliği⁵ ön plana çıkarılmış şekilde işlenmiştir. Tanrıçanın miğferinde bulunan Pegasos betimi, sikkenin arka yüzündeki Perseus'un Medusayı öldürme anının betimlendiği mitolojik konu ile ilişkili olmalıdır. Sikkeler üzerinde kullanılan Athena betimi, VI. Mithradates'in Atina'yı işgal ettiği dönemde bastırıldığı gümüş sikkelerde yer alan Tanrıça Athena'nın resmedildiği sikkelerle benzerdir. Bu anlamda sikkelerde yer alan ön yüz betiminin Atina'nın kendine özgü bir tip olan Athena betimli sikkelerinden etkilendiğini söyleyebiliriz (Carradice-Price, 2001: 10, Lev. 18, 244).

Yapılan çalışma kapsamında en fazla sayıdaki Amisos sikkeleri, **5. tipte** yer almaktadır. Ortasında Medusa başlı Aigis/Nike betiminin bulunduğu sikkeler Pontos Krallığının hakim olduğu nerdeyse tüm kentler tarafından sikkelerde kullanılmıştır. Aigis⁶ motifinin savaş argümanı oluşu ve Nike betiminin zaferi temsil etmesi ilgi çekicidir. VI. Mithradates'in savaşlar ve mücadeleler ile geçen hükümdarlık yıllarında bu betimleri tercih etmesi şaşırtıcı değildir. İncelediğimiz eserler arasında da bu tip sikkelerin diğerlerine oranla çok fazla oluşu askeri harcamaları ve savaşlar esnasında propaganda aracı olarak kullandığına işaret etmektedir.

Bir örnekle temsil edilen **6. tipin** ön yüzünde Dionysos başı arka yüzünde ise Dionysos'un kutsal asası Thrysos (Er, 2004: 354) yer almaktadır. Dionysos'un yer aldığı sikkeleri Amisos kenti dışında Pontos, Paphlagonia ve Bithinia kentlerinde de kullanmıştır (Tekin, 1999: 9). Dionysos'un bu bölgelerde tapınım görmesi (Öztürk, 2010: 42), tanrı Dionysos'un sikkeler üzerindeki kullanımını açıklar niteliktedir.

ayrılmayan bu kardeşler, dostluğun ve kardeşliğin simgesi olmuşlardır. Argonoutlar seferine ve Kalydon domuz avına da katılmış olan bu kardeşlerin kahramanlıkları dilden dile dolaşmıştır. (Erhat, 1984: 104).

⁵ Tanrıça Athena'nın zekâsıyla birleşen savaşçı yönüyle birçok kahramana yön vermiş ve savaşların kaderini değiştirmiştir. (Grimal, 1997: 108).

⁶ Aigis; Yunanca keçi derisi anlamına gelir. Zeus, gücünün simgesi olan bu kalkanı Girit mağarasındaki kendisini emziren Amaltheia'nın derisiyle yapmıştır. Ortasında Gorgo başı olan ve kenarları yılanlarla çevrili bu kalkan Athena'ya verilmiştir. (Er, 2004: 10).

Sikkeler üzerinde yer alan bir diğer betim ise, **7. tipte** verdiğimiz genç Dionysos/Cista Mystica betimidir. Sikkelerin ön yüzünde yer alan genç Dionysos betiminin, VI. Mithradates olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır (Tekin, 1999: 10). Bu betimin VI. Mithradates'in altın ve gümüş sikkelerindeki tasviriyle (Waddington, 1904: 1-9, PL. II, 1-15, PL. III, 1-6; Callataş, 1997: 1-28, Pl. I, D1-R1a, D2-R1a, D11-R3a) benzerlik göstermesi bu görüşü destekler niteliktedir. Ayrıca VI. Mithradates'in Dionysos kültürüyle olan bağlantısı da⁷ sikkeler üzerinde Dionysos'un kullanımını açıklamaktadır. Sikkelerin arka yüzünde yer alan Cista Mystica betiminin de Dionysos kültürünün bir ögesi⁸ oluşu, sikkelerin ön ve arka yüz betimlerinin bağlantılı olduğunu göstermektedir.

8. tipte incelenen sikkelerin ön yüzünde panter betimi, arka yüzünde ise 7. tip sikkelerin arka yüzünde görülen Cista Mystica betimi yer almaktadır. Panter betimi Dionysos ile bağlantılıdır ve Amisos kenti dışında bu tipte sikke bastıran kentin olmayışı (Tekin, 1999: 10) bu betimin Amisos kentine özgü olduğunu düşündürmektedir.

VI. Mithradates'in sikkeler üzerinde resmedildiği **9. tipte** ise ön yüzde Perseus olarak resmedilmiş Mithradates? başı, arka yüzde ise Pegasos betimlenmiştir. Sikkeler üzerinde bu betimlerin kullanışı Amisos kentiyile ilgili değildir. VI. Mithradates bu betimi kullanmakla soyunu Perslere dayandığını vurgulamak istemiş olmalıdır⁹. Perseus'un soyunun Perslere dayanması ve arka yüzde kullanılan Pegasos betiminin Perseus mitiyle ilişkili oluşu, sikkelerde bu betimlerin seçilmesinde etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Tokat Müzesi'ndeki Amisos sikkeleri arasında bir örnekle temsil edilen, ön yüzünde kurt postlu başlıklı kadın (Amazon?) başı, arka yüzde ise Nike betimli sikke, **10. tipi** oluşturmaktadır. Sikkelerin üzerinde yer alan betimlerin Amisos kentinde yaşayan halklarla ilişkili olduğu düşünülebilir. Zira efsanelere göre Antik Dönemde Amisos da savaşçı bir kavim olan Amazonlar yaşamıştır (Işık, 2001: 115). Ancak bu tipi, sikkeler üzerinde Sinop'e kentinin de kullanması, Amazon betiminin Amisos'a özgü olmadığını göstermektedir. Sikkelerin ön yüzünde rozet motifine benzeyen bir Kontrmark'ın¹⁰ oluşu, sikkelerin daha sonraki dönemlerde de kullanılmış olabileceğini veya diğer kentlerde de kullanıldığını düşündürmektedir.

11. tipte yer alan sikkelerin ön yüzünde Zeus, arka yüzünde ise şimşek demeti üzerinde kartal motifi bulunmaktadır. Sakallı şekilde işlenen Zeus'un kutsal hayvanı olan kartal ve silahı şimşek demetinin işlenişi sikkelerin ön ve arka yüzlerindeki tiplerin bağlantılı olduğunu gösterir. VI. Mithradates hakimiyeti altındaki bütün kentlere belli tiplerde sikke basma özgürlüğü vermiştir. Bu sikkelerde kullanılan tanrı betimleriyle VI. Mithradates soyunu tanrılarla ilişkilendirmiş ve bunu Yunan dünyasında bir propaganda aracı olarak kullanmıştır (Arslan, 2007: 76).

VI. Mithradates sikkelerini ilk kez birimlere ayıran Imhoof-Blumer olmuştur (Imhoof-Blumer, 1912: 184). Imhoof-Blumer, birimleri 2, 4, 8 ve 20gr gibi ölçülere ayırmıştır. En büyük birim 20gr **obolos**, 8gr **tetrachalkos**, 4gr **dikhalkos** ve 2gr en küçük birim ise **khalkos**'tan oluşmaktadır¹¹. Imhoof-Blumer'e göre değerlendirilen Tokat Müzesi'ndeki Amisos sikkelerinden 4. tipte yer alan sikkeler, **obolos**, 2., 3., 5., 6., 7., 8., 9., 10. ve 11. Tipte bulunan sikkeler **tetrachalkos**, 1. tipte bulunan sikkeler ise **dikhalkos** biriminde basılmışlardır.

⁷ Murat Arslan'ın Plutharkhos'tan aktardığına göre Mithradates kundakta bir çocukken çok yakınına bir yıldırım düşmüş ve kundak bezini yakmıştır. Bu yanık alnında bir iz bırakmıştır. Bu olay üzerine Mithradates çocukluğundan itibaren Dionysos lakabı ile anılmıştır. Ayrıca Mithradates'in Dionysos olarak isimlendirilmesinde düzenlediği içki içme ve yemek yeme yarışmasında herkesten fazla içki içmesi fakat sarhoş olmaması da bu şekilde anılmasına sebep olmuştur. (Arslan, 2007: 75, 76).

⁸ Cista Mystica; "Kutsal sepet" Sır Sepeti anlamına gelmektedir. (Tulay, 2001: 54; Aydın Tavukçu, 2002: 91; Tekcan, 2007: 45,118).

⁹ Mithradates kendini bu kahramanla özdeş tutmuş ve sikkelerin üzerinde bazen Perseus gibi giyinmiş halde verilmiştir. (Ulansey, 1998: 106, 107).

¹⁰ Kontrmark; bir sikkeye daha sonra vurulan bir damgadır. Eskiyen bir sikkeyi tekrar geçerli kılmak, basıldığı yerin dışında bir yerde geçerli hale getirmek veya metal kontrolü için basılan damgalardır (Tulay, 2001: 121).

Sikkelerin tümü bronzdan üretilmiş olup oransal olarak bakıldığında % 94,7'si **tetrakhalkos**, % 4,2'si **obolos**, % 1.05'i **dikhalkos**'tan oluşmaktadır.

4. Yazı ve Monogramlar

İncelediğimiz sikkelerinin tamamının arka yüzünde AMIΣOY yazısı görülmektedir. 1., 2., 2., 4., 5., 6. ve 10. tipte bulunan sikkelerde arka yüz betimlerinin sol ve sağ yanına gelecek şekilde yazılmışken, 7., 8., 9. ve 11. tipte bulunan sikkelerde arka yüz betimini altına soldan sağa doğru şekilde yazılmıştır. Sikkenin hangi kent tarafından basıldığını ifade eden bu yazı dışında başka ibare bulunmamaktadır. Fakat sikkelerin bazılarının üzerinde farklı tip ve şekillerde monogramlar yer almaktadır. Belli bir düzen ve tipte yer almayan bu monogramların neyi ifade ettiği anlaşılacakla birlikte sikkelerin birimlerini veya sikkeyi basan kişinin işaretleri olabileceği düşünülebilir¹².

5. Sonuç

Bu çalışma kapsamında Tokat Müzesi'nde bulunan 188 adet Amisos sikkesi irdelenmiş ve sikkelerin üzerlerinde bulunan tipleri, yazıları, birimleri ve tarihleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma konusu olan Amisos sikkelerin tümü, Pontos Kralı VI. Mithradates Döneminde basılmış olduğu tespit edilmiştir.

Sikkeler üzerinde en fazla kullanılan betimin 5. tipte bulunan 115 adet sikkenin üzerindeki Aigis/Nike betimi olduğu anlaşılmakta ve en fazla emisyonu sahip sikkeler olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca 2., 7., 8. ve 10. tiplerden birer örnek bulunurken 1. tipten 2, 3. tipten 27, 4. tipten 8, 6. tipten 14, 9. Tipten 4 ve 11. tipten 14 adet örnek incelenmiştir.

Amisos kentinin sikke derbederken kullandığı ön ve arka yüz betimlerinden, kentin inanç kültürünü, sosyal yaşamını ve siyasi otoritenin izlerini görmek mümkün olmuştur. Amisos sikkelerinin ön yüzlerinde ağırlıklı olarak tanrı, tanrıça, mitolojik kahramanlar veya tanrıyla özdeş şekilde VI. Mithradates'in yer aldığı görülmektedir. Sikkelerin arka yüzünde seçilen betimlerin ise ön yüze uyumlu şekilde, tanrı veya tanrıçanın atribütü işlenirken, kahramanların yaptığı işlerden sahnelere de yer verilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Amisos'ta basılan bu yoğun emisyonun nedeni ise, VI. Mithradates'in Roma ile yaptığı savaşlarda askerlere yapılan ödemeleri karşılama olduğu düşünülebilir. Ayrıca sikkelerin muhtemel basım yıllarının askeri hareketliliğin yaşandığı dönemlerle ilişkili olduğu da anlaşılmaktadır. Pontos Bölgesindeki diğer kentlere nazaran Amisos'un çok yoğun sikke darp etmesi, VI. Mithradates'in bu kentte uzun bir süre kalmasıyla ve kentin Pontos Krallığının ticaret merkezi olmasıyla açıklanabilir.

Sikke Tipleri Kataloğu

1. Tip	: 2 adet (Resim 1), Mon: -
Ön Yüz	: Başı kanatlı genç erkek başı, sağa.
Arka Yüz	: İki Pileus arasında Cornucopia (Bereket boynuzu). Lejant: AMI-ΣOY
Referans	: SNG v. <i>Aulock</i> , 69; SNG <i>BM Bleak Sea</i> , 1129; SNG William Stancomb, 668; Tekin, 1994: 127, Lev. XXXV 413, 414; Ireland, 2000: 17, Res. 314-329.
Tarih	: MÖ 120-111
2. Tip	: 1 adet (Resim 2), Mon: -
Ön Yüz	: Artemis Başı, sağa.
Arka Yüz	: Üçayaklı kazan. Lejant: AMI-ΣOY
Referans	: Waddington, 1904: 52, Pl. VII 13; SNG v. <i>Aulock</i> , 67; Göktürk-Cebesoy1994: 64, lev. III 148; SNG <i>BM Bleak Sea</i> , 1139-1141; SNG William Stancomb, 676-677; Ireland, 2000: 18, Res. 353-354.
Tarih	: MÖ 120-111
3. Tip	: 27 adet (Resim 3), Mon. 1, 2, 3, 6, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33,34, 35.
Ön Yüz	: Ares Başı, sağa.
Arka Yüz	: Kını içinde kılıç ve bazılarının sol üst köşesinde ay ve yıldız motifi. Lejant: AMI-ΣOY

¹² Sikkelerin üzerlerinde bulunan monogramlar liste şeklinde tablo 1 de verilmiş ve katalogda monogram numaralarına gönderme yapılmıştır.

- Referans** : SNG *v. Aulock*, 64; SNG *BM Bleak Sea*, 1147-1164; Callataÿ, 1997: 248, Pl. XLVIII. Y, Z; SNG William Stancomb, 676-667, 678-682; Tekin, 1994: 127, Lev. XXXV 409-412; Ireland, 2000: 18, Res. 370-522; Göktürk, 2009: 255, Lev. I 4-7.
- Tarih** : MÖ 111-105, ay ve yıldız motifinin olduğu örnekler ise MÖ 105-90
- 4. Tip** : 8 adet (Resim 4), Mon: 3, 5, 6, 7, 8, 43
Ön Yüz : Attika miğferli Athena Parthenos Başı, sağa; miğferinde Pegasos.
Arka Yüz : Perseus ayakta cepheden; sağ elinde harpa ve önünde kafası kesik, cansız vücudu yerde uzanır şekilde Gorgo. Lejant: **AMI-ΣOY**
- Referans** :Waddington, 1904: 51, Pl. VII. 10; SNG *v. Aulock*, 63; Amandry, 1991: 62, 2-3; Göktürk-Cebesoy, 1994: 62, Lev. II 132; SNG *BM Bleak Sea*, 1116-1176; SNG William Stancomb, 683-686; Tekin, 1994: 126, 127, Lev. XXXV 406, 408; Tekin, 1999: 33-35, Lev. I-VI 1-33; Ireland, 2000: 19, 20, Res. 528-582; Göktürk, 2009: 255, 256, Lev. I-II 9-22.
- Tarih** : MÖ 105-90
- 5. Tip** : 115 adet (Resim 5), Mon: 4, 5, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19
Ön Yüz : Ortasında Medusa başı olan Aigis.
Arka Yüz : Sağa yürüyen Nike, elindeki palmiye dalını omzuna yaslamış. Lejant: **AMI-ΣOY**
- Referans** :Waddington, 1904: 57, Pl. VIII. 2; SNG *v. Aulock*, 65; Amandry, 1991: 63, 4-284; Göktürk-Cebesoy 1994: 56, 57, Lev. I 1-33; SNG *BM Bleak Sea*, 1177-1191; SNG William Stancomb, 687-690; Tekin, 1994: 126, Lev. XXXIV-XXXV 400-405; Tekin, 1999: 36-56, Lev. VI-LII 34-573, Ireland, 2000: 20-24, Res. 613-949.
- Tarih** : MÖ 105-90
- 6. Tip** : 1 adet (Resim 6), Mon: 36
Ön Yüz : Dionysos Başı, sağa.
Arka Yüz : Dionysosun kutsal asası Thyrsos Lejant: **AMI-ΣOY**
- Referans** : SNG *v. Aulock*, 61; Göktürk-Cebesoy, 1994: 64, Lev. III147; SNG *BM Bleak Sea*, 1192-1195; SNG William Stancomb, 691-692; Tekin, 1994: 126, Lev. XXXIV 399; Ireland, 2000: 25, Res. 1027-1038.
- Tarih** : MÖ 105-90
- 7. Tip** : 14 adet (Resim 7), Mon: 39, 40, 41, 42, 44, 45
Ön Yüz : Genç Dionysos Başı, sağa.
Arka Yüz : Thyrsos ve panter derisiyle birlikte Cista Mystica (Sır sandığı). Lejant: **AMİΣOY**
- Referans** : BMC *Pontos*, s. 18, 7-9; Waddington, 1904: 53, Pl. VII. 16; SNG *v. Aulock*, 59, 60; Göktürk-Cebesoy, 1994: 61, 62, Lev. II 119-126; SNG William Stancomb, 695-699; Tekin, 1994: 125, Lev. XXXIV 396-398; Ireland, 2000: 25, 26, Res. 1042-1091.
- Tarih** : MÖ 90-80
- 8. Tip** : 1 adet (Resim 8), Mon: 45
Ön Yüz : Panter, pençeleri arasında geyik başı.
Arka Yüz : Thyrsos ve panter derisiyle birlikte Cista Mystica (Sır sandığı). Lejant: **AMİΣOY**
- Referans** : SNG *BM Bleak Sea*, 1212-1217; Callataÿ, 1997: 248 Pl. XLVIII, T; SNG William Stancomb, 701-703; Ireland, 2000: 27, Res. 1194-1201.
- Tarih** : MÖ 90-80
- 9. Tip** : 4 adet (Resim 9), Mon:22, 46, 48, 49
Ön Yüz : Perseus başı olarak resmedilmiş Mithradates(?), sola.
Arka Yüz : Otlayan veya su içer şekilde verilmiş Pegasos, sola Lejant: **AMİΣOY**
- Referans** : SNG *v. Aulock*, 62;SNG *BM Bleak Sea*, 1212-1217; Callataÿ, 1997: 248, Pl. XLVIII, I, J; SNG William Stancomb, 701-703; Ireland 2000: 27, Res. 1194-1201.
- Tarih** : MÖ 80-70
- 10. Tip** :1 adet (Resim 10), Mon: -
Ön Yüz : Kurt postlu başlıklı kadın (Amazon?) başı, sağa; yıldız rozeti şeklinde kontrmark.
Arka yüz : Sağa yürüyen Nike elindeki palmiye dalını omzuna yaslamış. Lejant: **AMI-ΣOY**
- Referans** :Waddington, 1904: 56, Pl. VII. 30; SNG *v. Aulock*, 66; SNG *BM Bleak Sea*, 1218-1219; Callataÿ, 1997: 248, Pl. XLVIII, L; SNG William Stancomb,704; Ireland, 2000: 27, Res. 1208.
- Tarih** : MÖ 80-70
- 11. Tip** : 14 adet (Resim 11), Mon: 42, 47, 50, 51
Ön Yüz : Zeus Başı, sağa.
Arka yüz : Şimşek demeti üzerinde kanatlarını açmış kartal. Lejant: **AMİΣOY**
- Referans** : Göktür-Cebesoy *Kabadüz*, 141; SNG *BM Bleak Sea*, 1220-1231; SNG William Stancomb 705-707; Ireland, 2000: 28, Res. 1212-1231.
- Tarih** : MÖ 80-70

KISALTMALAR

Ay.	: Arka yüz
BMC Pontus	:WROTH, Warwick (1889). <i>British Museum Catalogue of Greek Coins Pontus, Paphlagonia, Bithynia, and the Kingdom of Bosphorus</i> , London: Gilbert and Rivington, Limited, St.John's House, Clerkenwell Road
Lev.	: Levha
Mon.	: Monogram
NZ	:Numismatische Zeitschrift, Wien
Öy.	: Ön yüz
SNG BM BleakSea	: <i>Sylloge Nummorum Graecorum Volume IX The British Museum 1. The Bleak Sea</i> , (1993), London: British Museum Press
SNG v. Aulock	: von AULOCK, H. Sammlung (1957). <i>Sylloge Nummorum Graecorum Pontus-Paphlagonien-Bithynien</i> , Berlin: Verlag Gebr. Mann
SNG William Stancomb	: <i>Sylloge Nummorum Graecorum The William Stancomb Collection of Coins of the Bleak Sea Region</i> , (2000). Oxford: Oxford University Press

KAYNAKÇA

- AMANDRY, Michel - LE GUEN-POLLET, Brigitte - ÖZCAN, Birsal et REMY, Bernard (1991). "Le Tresor De Binbaşıoğlu (Tokat, Turquie) Monnaies De Bronze Des Villes Du Pont Frappees Sous Mithradate VI Eupator", *Varia Anatolica* V, S. V, Pontica I, s. 61-76.
- Arrianus (2005). *Arrianus'un Karadeniz Seyahati(Arriani Periplus Ponti Euxini)*, (Çev. Murat Arslan), İstanbul: Odin Yayıncılık.
- ARSLAN, Murat (2007). *Mithradates VI Eupator Romanın Büyük Düşmanı*, İstanbul: Odin Yayıncılık.
- ATASOY, Yusuf Sümer (1997). *Amisos Karadeniz kıyısında antik bir kent*, Samsun: Samoto Otomobil Tic. Aş.
- ATLAN, Sebahat (1970). *Roma Tarihi'nin Ana Hatları: I. Kısım Cumhuriyet Devri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ATLAN, Sebahat (1993). *Grek Sikkeleri (Arkaik-Klasik-Hellenistik)*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- AYDIN TAVUKÇU, Zerrin (2002). "Erzurum Müzesi'nden Bir Gurup Sikke", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 8, s. 89-108.
- BİLGİ, Önder. (1990). "Bafra - İkiştepe Kazılarının Işığında Samsun Bölgesinin Prehistoryası", *II. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, S. 2, s. 1-2
- CALLATAÏ, François De (1997). *L'Histoire Des Goerres Mithridatiques Vue Par Les Monnaies*, Zürich: Lauvain-la-Neuve.
- CARRADİCE, Ian ve PRICE, Martin (2001). *Hellen Dünyasında Sikke*, (Çev. Oğuz Tekin), İstanbul: Homer Kitabevi.
- ER, Yasemin (2004). *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- EUTROPIUS (2004). *Roma Tarihinin Özeti: Breviarium Historiae Romanae*, (Çev. Çiğdem Menzilioğlu), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- GÖKTÜRK, M. Tevfik ve CEBESOY, S. Seba(1994). "Kabadüz Definesi", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı 1993*, s. 241-247.
- GÖKTÜRK, M. Tevfik (2009). "Kırkkale Definesi", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2007-2008 Yıllığı*, S. XXI, s. 241-280.
- GRIMAL, Pierre(1997). *Mitoloji Sözlüğü*, (Çev. Sevgi Tamgüç), İstanbul: Sosyal Yayınları.
- IMHOOF-BLUMER, Friedrich(1912). "Die Kupferbragung des Mithradatischen Reiches und andere Münzen des Pontos und Paphlagonieens" *NZ*, S. XLV, s. 169-192.
- IRELAND, Stanley (2000). *Greek, Roman, and Byzantine Coins in the Museum at Amasya*, London: Royal Numismatic Society Special Publication, No. 33.
- İŞİK, Adnan *Antik* (2001). *Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- KARAOŞMANOĞLU, Mehmet (2005). *Mitoloji ve Ege'nin Tanrıları*, Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık.
- KÖKTEN, Kılıç - ÖZGÜÇ, Nimet - ÖZGÜÇ, Tahsin. (1945). "Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor", *Bellekten*, Cilt 9, S. 35, s. 361-400.
- ÖZTÜRK, Bülent(2010). "Karadeniz'de Dinsel Yaşam Kültürü", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, S. 18 s. 36-49.
- Strabon (2000). *Antik Anadolu Coğrafyası Geographika XII-XIII-XIV*(Çev. Prof. Dr. Adnan Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- TAVUKÇU, Ali Yalçın (2006). "Amisos'tan bir Gurup Helenistik Sikke", *Anadolu Arkeolojisine Katkılar 65. Yaşında Abdullah Yayıncılık'ta Sumulan Yazılar*, İstanbul: Hitit Color, s. 237-243.
- TEKCAN, Tamay (2007). *Arkeoloji Sözlüğü*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- TEKİN, Oğuz (1994). *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti..
- TEKİN, Oğuz (1997). *Antik Nüsmatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- TEKİN, Oğuz (1999). *Sivas Definesi VI. Mithradates Dönemi Pontos ve Paphlagonia Kentlerinin Bronz Sikkeleri*, İstanbul: Vehbi Koç Vakfı, Sadberk Hanım Müzesi.
- TEKİN, Oğuz (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TULAY, Ahmet Semih(2001). *Genel Nüsmatik Sözlüğü*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- ULANSEY, David(1998). *Mitras Gizemleri-Antik Dünyada Kozmoloji ve Din*, (Çev. Hüsnü Ovacı), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- UMAR, Bilge (2000). *Karadeniz Kappadokia'sı (Pontos)*, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Tic. Aş..
- WADDINGTON, William H.- BABELON, Ernest- REINACH, Théodore (1904). *Recueil général des monnaies grecques d'Asie Mineure*, Paris: Ernest Leroux, Editeur.

RESİMLER

Öy.

Ay.

Resim 1

Öy.

Ay.

Resim 2

Öy.

Ay.

Resim 3

Öy.

Ay.

Resim 4

Öy.

Ay.

Resim 5

Öy.

Ay.

Resim 6

Öy.

Ay.

Resim 7

Öy.

Ay.

Resim 8

Öy.

Ay.

Resim 9

Öy.

Ay.

Resim 10

Öy.

Ay.

Resim 11

												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
												
14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	25
												
26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
												
39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51

Tablo 1: Monogramlar